

TELEVİZYONDA YAYINLANAN İZDİVAÇ PROGRAMLARINDA TOPLUMSAL CİNSİYETİN TEMSİLİ

Tebrike KAYA*

ÖZET

Televizyonda yayınlanan izdivaç programlarını toplumsal cinsiyet bağlamında ele alan bu çalışmada, evlenmek amacıyla bu programlara katılan kadın ve erkek adayların evlilik kriterleri, kitle iletişim kuramları ve feminist kuram ışığında incelenmektedir. İzdivaç programları geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini pekiştiriyor tezinden hareketle yapılan bu araştırmanın amacı, kadınlık ve erkeklik rollerinin televizyon aracılığıyla nasıl kurulduğunu ve toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl pekiştirildiğini açıklamaktır. Bu çalışmada, *Esra Erol'da Evlen Benimle* ve *Su Gibi* adlı izdivaç programlarına katılan kadın ve erkek adayların evlilik kriterleri ve toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili söylemleri ataerkil pazarlıklar çerçevesinde ele alınmış ve eleştirel söylem analiziyle çözümlenmiştir. Yapılan çözümleme sonucunda bu söylemlerin, erkeğin kadın üzerindeki cinsel ve ekonomik denetimini meşrulaştıran, toplumsal cinsiyet rollerini doğallaştıran ve pekiştiren nitelikte oldukları görülmüştür. Bu çalışma, kadının erkeğe ekonomik bağımlılığının biyo-iktidar olarak işlediğini göstermiştir. İzdivaç programları, televizyonun ideoloji aktarma işlevini güçlendirerek, erkek egemen ideolojinin, evlilik pratiklerinin ve toplumsal cinsiyet rollerinin sürdürülmesini ve pekiştirilmesini sağlamaktadır. İzdivaç programlarında evlilik ile mutluluk ve manevi değerler ile sürdürülebilir evlilik arasında sıkı bir ilişki kurulmakta, bu yolla evlilik kurumu ve muhafazakâr tavır yüceltilirken geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri pekiştirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Ataerkil Pazarlık, Biyo-İktidar, Söylem, Evlilik.

---

* Dr., Maltepe Üniversitesi, İletişim Fakültesi Öğretim Görevlisi,
tebrikekaya@gmail.com

GENDER REPRESENTATIONS IN MARRIAGE PROGRAMMES ON TELEVISION

ABSTRACT

This study examines marriage programmes on television in terms of gender roles. It uses feminist and mass communication theory to analyse the criteria for marriage that female and male marriage candidates on the programmes put forward. This research is based on the assumption that marriage programmes reinforce traditional gender roles and aims at explaining how femininity and masculinity are shaped by television and how gender roles are consolidated. The marriage programmes *Esra Erol'da Evlen Benimle* and *Su Gibi* were analysed. The concept of patriarchal bargaining was used to analyse the marriage criteria of the female and male candidates and critical discourse analysis was applied to their statements about gender roles. The analysis showed that these statements legitimised male sexual and economic control over women, and normalised and reinforced gender roles. This research shows that the concept of biopower can be applied to describe women's economic dependence on men. Marriage programmes has strengthened television's function of communicating ideologies thus also the maintenance and reinforcement of patriarchal ideology, marriage practices and gender roles. Marriage programmes insist on a link between marriage, happiness and moral values, and a sustainable marriage; by making this connection, they glorify the institution of marriage and conservatism and reinforce traditional gender roles.

Keywords: Gender, Patriarchal Bargaining, Biopower, Discourse, Marriage.

Giriş

İnsanlık tarihinin en eski kültürel kurumu olarak kabul edilen evlilik, günümüzde en yaygın kitle iletişim aracı olan televizyon programlarının konusu haline gelmiştir. Gündüz kuşağında yayınlanan ve yüksek izlenme oranı alan izdivaç programları, evlenmek isteyen katılımcılarının eş bulmalarına yardımcı olurken, evlilikle ilgili geleneklerin ve toplumsal cinsiyet rollerinin günlük yaşam içinde pekiştirilmesine ve yeniden üretilmesine aracılık etmektedir. Bu aracılık sürecinde izdivaç programları, toplumun kültürü ve egemen ideoloji ile yakın ilişki kurmaktadır. Çünkü kitle iletişim araçlarında üretilen iletiler, belirli bir kültürel yapıya özgü olarak hem o kültürel yapının şekillendirdiği bireyi hedef alırlar hem de o toplumda egemen olan ideolojiyi yansıtırlar.

İdeoloji, pek çok tanımı olmakla birlikte, genel anlamıyla, toplumsal yaşamla ilgili düşünce, anlamlar ve sembolik temsillerin alanına işaret eden bir kavramdır. Ancak her tür toplumsal düşünce ve anlamın ideoloji olarak adlandırılmasını önlemek için kültür kavramı ile ideoloji kavramı arasındaki ayrımı ortaya koymak gerekmektedir. İdeolojinin, daha çok farklı toplumsal anlam ve değerlerin çatıştığı bir alanda oluşan toplumsal düşünce olarak tanımlanması sorunu bir ölçüde çözer (Sancar, 2008: 8).

Althusser ise ideolojiyi insan zihninin işleyişinin ürünü olan tasarımlar olarak tanımlar ve bu üretimin ve yeniden üretimin belli aygıtlarla gerçekleştiğini ileri sürer. İdeolojinin üretiminde ve yeniden üretiminde işlevsel olan aygıtları devletin ideolojik aygıtları olarak adlandırır. Medya, devletin ideolojik aygıtlarından biridir ve egemen ideolojiyi yayan, toplumsal sistemi yeniden üreten bir araç olarak işlemektedir. Medyanın yanı sıra, aile, din, eğitim-öğretim ve hukuk kurumları, siyasal/sendikal kurumlar ve kültürel kurumlar devletin ideolojik aygıtlarıdır (Althusser, 2006: 62).

Althusser'e göre özne kategorisi ideolojinin kurucu kategorisi olup, işlevi bireyleri özneleştirmektir. Bu anlamda ideolojinin işleyişi, çağırma ve adlandırma hareketi içinde var olur. Dolayısıyla ideoloji, özne merkezli ya da insani biçimlidir. Bu anlamda özne haline getirilme, itaat altına alınma demektir. İdeolojik söylemin sınırları içerisinde özneleşmiş bireylerin yaratılması yoluyla, resmi ideolojik söyleme karşı itirazlar tamamen susturulmakta veya bir tür sapma olarak nitelendirilerek etkisizleştirilmektedir. Başka bir deyişle, öznelerin bilişsel yapıları ideolojik söylemin göstergeleri ve kodları bağlamında oluştuğu için özneler, kendi inanç biçimlerine sahip olduklarını, gündelik yaşamlarında hiçbir hegemonik söylemsel yapının etkisinde kalmadıklarını sanmaktadırlar (Parlak, 2009: 182).

Althusser gibi ikinci kuşak Marksistler arasında sayılan Gramsci, ideolojiyi bir sınıfın diğerine kabul ettirdiği fikirler bütünü olarak değil tüm sınıfların katıldığı ve yaşamın her alanına yayılmış pratikler bütünü olarak tanımlar. Althusser için önemli bir kaynak olan Gramsci'nin bahsettiği ideoloji, toplumsal sınıfların dünya görüşü olarak ideolojidir. Birey, dünya görüşüyle, daima belirli bir toplumsal kümeye, özellikle aynı düşünce ve eylem biçimini paylaşan kişilerden oluşan kümeye bağlıdır (Gramsci, 2007: 18). Tüm toplumsal pratiklerin içine sızan ideoloji, devletin ideolojik aygıtları tarafından doğallaştırılmakta ve sürekli olarak yeniden üretilmektedir. İdeolojinin bu şekilde tanımlanması, toplumsal kurum ve pratiklerin nasıl biçimlendirildiğini göstermeye yönelik çalışmalara sağlam bir dayanak oluşturmaktadır.

Toplumsal cinsiyetin de kadına ve erkeğe yüklediği farklı toplumsal anlam ve değerler bakımından hem kültür taşıyıcısı hem de ideoloji taşıyıcısı olduğunu söylemek yanlış olmaz. Çünkü toplumsal cinsiyet rolleri, üzerinde toplumsal uzlaşa sağlanmış bir alan olmakla birlikte, iki cins arasında eskiden beri süren bir çatışma ve pazarlık alanıdır. Toplumsal yaşamda ve evlilik kurumu çatısı altında yaşanan ataerkil pazarlıklar, izdivaç programlarının başlamasından itibaren kadın ve erkek arasında yaşanan en özel hali ile televizyon ekranlarından canlı olarak izlenebilmektedir. Evlenmek isteyen kadınlar ve erkekler bu programlarda eş adaylarının hangi konularda sorumluluk almaları gerektiğini açıkça ifade etmektedirler.

Kandiyoti (1988) tarafından “ataerkil pazarlık” kavramıyla ifade edilen bu çatışma ve mücadele alanı feminizmin de temel ilgi alanıdır. Kandiyoti’nin farklı Müslüman topluluklarda analiz ettiği farklı ataerkillikler, ataerkil pazarlıklar kavramının ortaya çıkmasına zemin hazırlar. Ataerkil pazarlığın temeli, kadınların haklarını savunmak için benimsedikleri yolların bir ölçüde içinde buldukları sistemin mantığı ile açıklanabilmesine dayanmaktadır. Kandiyoti, kadınların direnme ve boyun eğme stratejileri üzerinden Müslüman toplumdaki kadın denetleme biçimlerini karşılaştırarak, farklı ataerkillik biçimlerinde kadın ve erkek arasındaki pazarlıkların, dönemin tarihsel koşullarından, sınıf, etnik ve kast durumundan etkilendiğini ve değişebilir olduğunu göstermiştir (Kandiyoti, 1998: 275).

Kandiyoti, ataerkil pazarlıkların kadınların cinsiyet öznelliklerinin biçimlenmesine güçlü bir etkide bulunduğunu, farklı bağlamlarda toplumsal cinsiyet ideolojisinin doğasını belirlediğini, ayrıca kadınların baskı karşısında hem potansiyelini hem de aktif ve pasif direnişinin belli biçimlerini etkilediğini belirtmektedir. Türkiye’deki toplumsal cinsiyet ideolojisi, kadının erkeğe itaati, uyumu ve erkek onurunun kendi davranışlarına bağlı olduğunu onaylaması karşılığında, kadına korunma ve güven altında olma garantisi vermektedir (Kandiyoti, 1997: 126).

Eleştirel kültürel gelenek kapsamında yapılan iletişim araştırmaları, 1970’lerden bu yana iktidarı elinde bulduran kesimlerin kitle iletişim araçları aracılığıyla egemen ideolojiyi insanlara aktararak, onların bilinçlerini kendi çıkarları doğrultusunda biçimlendirdiğini gösteren ve açıklayan kuramlar üzerine inşa edilmektedir. Bu araştırmada da, insanların tamamen edilgin olmamakla birlikte, kitle iletişim araçlarıyla örtük biçimde aktarılan ideolojiye direnç gösteremeyen özneler haline getirildiği, Althusser’in

devletin ideolojik aygıtları ve Gramsci'nin hegemonya kuramı çerçevesinde açıklanmaya çalışılmaktadır.

Eleştirel medya araştırmalarında “medyanın ideolojik olduğu” düşüncesi anlamın toplumsal inşasındaki önemli rolüne atıfta bulunur (Akca, 2009: 78). Bundan dolayı toplumda temsil sistemlerini var eden ve hayata geçiren ortamın yapısı ve bu yapının iktidar alanıyla kesişme noktalarını belirlemek için temsil pratiklerini incelemek en elverişli yollardan biridir. Temsil etme kavramı, yansıtmadan farklı olarak bir seçme ve sunma, yapılandırma ve biçimlendirme ima etmektedir. Yani temsil etme, zaten var olan bir anlamı aktarmayı değil, daha aktif olarak şeylere anlam verme işini vurgulamaktadır. Söz konusu olan bir anlamlandırma pratiğidir (Hall, 1994: 67).

Bu çalışmada toplumsal kodlanma ve yapılanma arasındaki bağlantıyı sorgulayan feminist kuramın anlamaya yönelik bakış açısı yol gösterici olmuştur. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin cinsellikle ilişkisini tartışmak isteyen feministler için Foucault'un biyo-iktidar kavramı önemli bir araçtır. Foucault, *Hapishanenin Doğuşu* ve *Cinselliğin Tarihi* adlı çalışmalarında sunduğu biyo-iktidar yaklaşımıyla, bireyin ve bireyselliğin oluşturucusu olarak cinsellik de dâhil her şeyi iktidarın etkilerine bağlar. Birey, iktidarın karşısında duran bir varlık değil, iktidarın malzemesi olan ve onun aracılığıyla kendi ifadesini bulan şeydir. Düzenli bedenler üretmek yoluyla düzenli bir toplumsal yapı üretmeyi amaçlayan biyo-iktidar, cinselliği bir düzenleme pratiği olarak, bir biyo-politik olarak kullanmaktadır (Sancar, 2008: 147).

İzdivaç programlarını toplumsal cinsiyet bağlamında ele alan bu çalışmanın amacı, yukarıda bahsedilen kuramlar ışığında kadınlık ve erkeklik rollerinin televizyon aracılığıyla nasıl kurulduğunu ve toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl pekiştirildiğini açıklamaktır. Araştırma, televizyon ile toplumsal pratikler arasındaki ilişkiyi gözler önüne sererken, toplumsal cinsiyet rolleriyle evlilik kurumu arasındaki bağın niteliğine ilişkin önemli bilgiler sunmaktadır.

Feminizm ve Toplumsal Cinsiyet

Feminizmi, tüm zamanlar için geçerli olan kuramsal-kavramsal bir modele sahip olmadığı için tanımlayabilmek ve tek bir temsilcisi olduğundan söz etmek oldukça güçtür. Bununla birlikte tüm feministler cinsiyet ayrımcılığının ortadan kaldırılması konusunda birleşirler. Necla Arat'a göre feminizm,

kadın ve erkeğin eşitliği kuramına dayanan, kadın ve erkek arasındaki iktidar ilişkisini değiştirmeyi amaçlayan bir siyasal akımdır. Bu akım, insanlığın yarısını oluşturan bir demografik grubun, yani uygarlık tarihi boyunca hep ikincil konumda yaşamak zorunda kalan kadınların bu durumdan kurtuluş hareketinin öğretisidir (Arat, 2010: 29).

Feminist kuramın temelinde, kültürel olarak biçimlenen cinsellik üzerinden toplumun kadınlar ve erkekler olmak üzere iki cins olarak örgütlenmiş olması yatar. Cinsellik, cinslerin toplumsal ilişkilerinin yaratıldığı, örgütlendiği, ifade edildiği ve yönlendirildiği bir toplumsal süreç içinde kadın ve erkek olan toplumsal varlıkları yaratmış, bu varlıkların ilişkileri de toplumu yaratmıştır (MacKinnon, 2003: 21).

Marksizm ve feminizm, kalıplaşmış farklılıklar içeren toplumsal düzenleri açıklarken, iç işleyişleri mantıklı ve sistematik olduğu halde bu düzenlerin adil olmadıklarına işaret ederler. Marksizm de, feminizm de iktidar kuramıdır. İktidarın toplumsal köklerini ve eşitsiz dağılımını irdeleyen bu kuramlar aynı zamanda toplumsal eşitsizlik kuramlarıdır. Marksizm’deki emek gibi, feminizmdeki cinsellik de hem toplum tarafından inşa edilen hem de onu inşa eden bir şeydir. Marksizm’de, başkalarının yararı için bazı insanların emeğine el koyulmasının işçi sınıfını tanımlaması gibi, bazı insanların cinselliğine örgütlü olarak el koyulması da feminizmde kadını tanımlar. MacKinnon’a göre, “bunun toplumsal yapısı heteroseksüelliktir, iç dinamiği arzudur, dondurulmuş biçimi toplumsal cinsiyet ve ailedir, toplumsal kişi-liğe genelleştirilen özellikleri cinsiyet rolleridir, sonucu üremez, meselesi denetimdir” (MacKinnon, 2003: 22).

Bilindiği gibi, babanın ya da ailenin reisi sayılan erkeğin yönetimi anlamına gelen ataerki (patriarchy) erkek egemen aile türünün ifadesidir. Erkek egemen aile türü yalnızca genç erkeklerin, çocukların ve kölelerin değil, kadınların da ikincil ve bağımlı tutulduğu bir aile türüdür. Günümüzde ataerkillik ya da erkek egemenliği, erkeğin kadına egemen oluşunun kökeninde bulunan güç ilişkilerinin oluşturduğu dizgeye gönderme yapan bir terim olarak kullanılmaktadır (Bhasin, 1993: 3). İşte sözü edilen bu güç ilişkileri içerisinde toplumsal cinsiyet ortaya çıkmaktadır. Ataerki toplumun, kadını ikincil kılan güç ilişkileri, kadına ait olduğu varsayılan toplumsal cinsiyet rollerinin biyolojik kökenli olduğunun düşünülmesi ve düşündürülmesi yoluyla canlı tutulmaktadır. Bir başka deyişle, toplumsal cinsiyetin doğal kabul edilmesi, ataerkilliğin kendini meşrulaştırma yoludur.

Evlilik kurumunda karı-koca sorumluluklarının cinsiyete dayalı bir işbölümü ilkesi çerçevesinde dağıldığını belirten feministler, bu işbölümünün kadın aleyhine bir sömürü düzeni olduğunu savunurlar. Feminist kuram, gerek baba gerek koca evinde kadın üzerinde kurulan baskıyı ataerkil ilişkilerin bir sonucu olarak görür ve bu baskının çocukluktan itibaren kültürel olarak içselleştirildiğini vurgular. İnsan bedeni, çocuk yaşta toplumsallaşma sürecinin başlamasından itibaren kültürel açıdan anlamlandırılan ve şekillendirilen bir bedenselliğe büründürülmekte, cinsiyet özellikleri arasındaki farklılıklar da benzer biçimde şekillendirilmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin kavramlaştırmalar kadınlık ve erkeklik kategorisinin alt başlıkları olarak, aile, eğitim ve toplumsal çevre vasıtasıyla öğrenilmektedir. Medya içeriğinde yer alan toplumsal cinsiyet temsillerinin o toplumdaki toplumsal cinsiyet tanımlamalarından bağımsız olduğu düşünülemez. Bu bağlamda, televizyonda yayınlanan izdivaç programlarının incelendiği bu çalışma, Türkiye toplumundaki toplumsal cinsiyet tanımlamalarını anlama ve kavrama çabası olarak değerlendirilebilir.

Araştırmanın Yöntemi

Niteliksel araştırma, gerçekliğin karmaşık doğasını anlamak üzere insanların sembollerle algıladığı büyük resmin öznel bir temsilini ortaya koyarak bu öznel yorumlama faaliyeti olarak açıklanabilir. Sosyal hayatın kalitesini anlamak üzere, gerçeklere derinlemesine bakma ve keşfetme imkânı sunan niteliksel araştırmaların önemi, 1960'lerden bu yana giderek artmaktadır (Kümbetoğlu, 2006: 24).

Niteliksel araştırmalar, sayısal veriler ve istatistikler üzerinden değil, sözlü ve nitel analizler üzerinden yapılır. Araştırılan konu, oluşup geliştiği değerler sisteminden yalıtılarak değil bilakis o durumlara egemen olan ilişkiler ağı içerisinde ele alınarak, kendi doğal ortamında yorumlanmaya çalışılır. Niteliksel araştırma, insanın kendi sınırlarını çözmek ve toplumsal sistemlerin derinliklerini keşfetmek üzere geliştirilen bilgi üretme yollarından biridir (Neuman, 2012: 224).

Bu çalışmada niteliksel içerik çözümlemesi ve eleştirel söylem çözümlemesi teknikleri birbirini destekleyen bir biçimde kullanılmıştır. İçerik çözümlemeleri, Lasswell, Berelson gibi öncü araştırmacıların kullanımlarıyla gelişen ve sosyal bilim araştırma yöntemleri içerisinde sıklıkla tercih edilen bir araştırma tekniğidir. Niteliksel araştırmaların popüler olduğu

dönemlerde çözümlemenin niceliksel yanına vurguda bulunan içerik çözümlemeleri, metinde geçen belli başlı kavramların sayılarak bu kavramların yoğunluğuna göre o konuya duyulan ilginin kanıtı olarak değerlendirilmiştir. Ancak niceliksel açıklamaların yetersizlikleri nedeniyle, sosyal bilimciler niteliksel içerik çözümleme teknikleri geliştirerek araştırmalarında kullanmaya başlamışlardır. Böylece içerik çözümlemesi, sosyal gerçeğin yazılı/açık içerik özellikleri üzerinden, içeriğin açık olmayan özellikleri hakkında çıkarımlar yapılması yoluyla sosyal gerçeği araştıran bir yöntemeye dönüşmüştür (Timisi, 2003: 23).

Söylem analizi ve eleştirel söylem analizi arasındaki önemli farklılıkları da gözden kaçırmamak gerekir. Eleştirel söylem analizinin amacı, farklı bir perspektiften söylemin kitleler üzerindeki etkilerini yansıtabilmektir (Dijk, 2003: 352). Bu çalışma için eleştirel söylem çözümlemesinin tercih edilme nedeni ise, içerik çözümlemesi ve söylem çözümlemesinden çok daha geniş bir ifade alanına sahip olması ve araştırmanın amacına uygun olmasıdır. Çünkü bu çalışmanın amacı da söylemin kitleler üzerindeki etkilerini güç ve egemenlik ilişkileri bağlamında analiz etmektir.

Araştırmanın örneklemini ATV’de yayınlanan *Esra Erol’da Evlen Benimle* ve FOX TV’de yayınlanan *Su Gibi* adlı izdivaç programlarıdır. Bu iki izdivaç programının seçilme gerekçesi, yayınlarına altı yıldır düzenli olarak devam etmeleri ve emsalleri arasında en yüksek izlenme ölçümlerini almalarıdır. Hafta arası her gün canlı olarak yayınlanan bu programlar 2012’nin Aralık ayında *Tivibu* aracılığıyla kaydedilmiş ve her iki programa ait on altı günlük yayının transkripsiyonu yapılmıştır. Bu transkripsiyonlar üzerinden yürütülen çalışma, izdivaç programlarına katılan kadın ve erkek adayların evlilik kriterleriyle sınırlandırılmış, elde edilen bulgular feminist bir yaklaşımla yorumlanmıştır.

İzdivaç Programlarının Analizi Evlilik Kriterlerinin Önemi

Evlenmek isteyen her kadın ve erkek için eş seçimi hayati bir önem taşır. Bu seçim, bir izdivaç programında pek çok talip arasındaki en iyi eş seçmek söz konusu olduğunda daha fazla önem kazanmaktadır. Böylesi önemli bir seçim, bir ömür boyu sürmesi beklenen evlilik sürecinde nasıl bir eş ile daha uyumlu yaşanabileceği üzerine ciddi biçimde düşünmeyi gerektirir. İzdivaç programlarında da adayların eş adaylarında olmasını istedikleri özellikler

üzerinde ciddi biçimde düşündükleri ve taliplerini daha önce belirledikleri kıstaslar çerçevesinde değerlendirdikleri görülmektedir. Adaylar tarafından belirlenen bu kıstaslar evlilik kriterleri olarak adlandırılmaktadır. Evlilik kriterleri, adayın kendisine uygun talibi belirlemesini kolaylaştırırken, beğenmediği talipleri kibarca reddetmesine yardımcı olmaktadır. Aday, kendisi için gelen talibine “evlilik kriterlerimi dinlememişsiniz” ya da “kriterlerime uymuyorsunuz” dediğinde, hoşlanmadığı bir talibi kolaylıkla elerken, sunucuların ve öteki adayların eleştirilerini de önemli ölçüde engellemiş olmaktadır.

İzdivaç programlarına katılan adaylar kendilerini yaş, meslek, evlilik sayısı, sahip oldukları çocuk sayısı ve nerede yaşadıklarını belirterek tanıtmaktadırlar. Eş adaylarıyla ilgili kriterler de bu sırayla belirtilmekte ve bu kıstaslara eş adayında olması istenen fiziksel ve karakteristik özellikler eklenmektedir. Kadınların ve erkeklerin evlilik kriterleri arasında ortak ya da farklı olan kriterler, iki cins arasındaki beklenti ve çatışma noktalarını ortaya koymak açısından önemlidir. Bu nedenle, hafta içi her gün yayınlanan izdivaç programlarında defalarca tekrarlanan bu kriterleri incelemek, kadın ve erkek arasındaki çatışma noktalarını ve birbirlerinden beklentilerini belirlemek açısından elverişli bulunmuş ve yine onlar tarafından belirlenen kıstaslar çerçevesinde ele alınarak yorumlanmıştır.

Eşler Arasındaki Yaş Farkı

Toplumsal cinsiyete dayalı toplumsal iktidar, objektif bir demografik kategori gibi görünen yaş'ı evlilik söz konusu olduğunda kadın ve erkek için farklı anlamlar ihtiva edecek biçimde değer yüklü olarak tanımlamaktadır. İzdivaç programlarına katılan adaylar tarafından en fazla önemsenen ve ilk sırada dile getirilen evlilik kriteri, adayın, eş adayıyla kendisi arasında olmasını istediği yaş farkıdır. Bu programlara katılan adayların, eş adaylarıyla aralarında istedikleri yaş farkının kendi yaşlarına bağlı olarak değiştiği görülmektedir. Yirmili ve otuzlu yaşlarda, kadın ve erkek arasındaki yaş farkı toplumda kabul gören seviyelerde olmaktadır. Fakat ileri yaşlarda kadınlar ve erkekler arasında önemli bir fark ortaya çıkmaktadır. Kadınların yaşları ilerledikçe, eş adayıyla kendisi arasında olmasını istediği yaş farkı azalırken, erkeklerin yaşları ilerledikçe eş adayıyla kendisi arasında olmasını istediği yaş farkı artmaktadır.

Buna ilave olarak araştırma, kadın ve erkek için uygun bulunan ilk evlenme yaşı arasındaki farkın toplumsal cinsiyet rolleriyle ilişkisini ortaya

çıkarmıştır. On dokuz yaşında olan genç bir kadının evliliğe hazır olduğu kabul edilirken, aynı yaştaki bir erkeğin evlenme isteğinin talip olduğu kadınlar tarafından uygun karşılanmadığı görülmektedir. İzdivaç programlarına katılan 24 yaşından küçük erkekler, kadın adaylara talip olduklarında genellikle “olgun” olmadıkları gerekçesiyle reddedilmektedirler. Kadına ve erkeğe uygun görülen ilk evlenme yaşı arasındaki farkı açıklamak ve ilk evlenme yaşının toplumsal cinsiyet rolleriyle ilişkisini ortaya koymak açısından program katılımcılarından evlenme adayları, Sevgi ile İsmail arasında geçen diyalog önemlidir. Sevgi, 19 yaşında, Kütahya’da yaşayan, ilk evliliğini yapmak üzere izdivaç programlarına katılan genç bir kadındır. Sevgi’ye talip olan İsmail ise üniversite ikinci sınıf öğrencisi, 19 yaşında, hem çalışıp hem okuyan bir erkektir.

Sevgi, paravanın arkasındaki talibine soruyor:

Sevgi: Hoş geldin. İsmi, ismini alamadım.

İsmail: İsmail.

Sevgi: Kaç yaşındasın?

İsmail: 19 yaşındayım.

Sevgi: (Kısa bir sessizlik) Beni dinlememişsin sanırım.

İsmail: Dinlememişsin değil, biz sizinle Cuma günü telefonla konuştuk.

Sevgi: Hatırlamıyorum.

(...)

Esra Erol: Baba olmak istiyorum demişsin.

Sevgi: (Gülerek) 19 yaşında?

Esra Erol: Yalnız hiç 19 yaşında göstermiyorsun.

(...)

Doğukan: Sevgi bir şey sorabilir miyim? Aslında haddime değil ama 19 yaşında bir bayan anne olabiliyorsa 19 yaşında bir erkek neden baba olmasın? (Doğukan, stüdyo konukları ve adaylar tarafından alkışlanıyor)

Sevgi: Ama şöyle bir şey var. Erkekler bayanlara göre daha geç olgunlaşıyor yani. Ben şu anda 19 yaşındayım, mesela sen benden daha çocuksun.

Doğukan: Ben bunun tersini iddia etmeyeceğim. Ben seve seve söylüyorum, 90 yaşına da gelsem, benim ruhum bu. Ama senin söylediğin bir şey daha vardı. Sen dedin ki, yaş önemli değil dedin. Yaş önemli değilse bu iş kişiliğe bakar, görmüşlüğe bakar. 19 yaşında da olsa, baba da olabilir evine de bakabilir, her şeyi yapabilir yani.

Sevgi: Tanımadan bilemezsin.

Doğukan: İşte onu diyorum ben de.

Abdullah: (24 yaşında) Esra Abla bir şey söyleyebilir miyim? Tek Sevgi için söylemiyorum bu konuyu. Yani toplumumuzda bir ön yargı var erkeklere karşı. 19-20 yaşındaki bayan arkadaşlara soruyorum. Nerede çalışmışlar bu yaşa kadar ne iş yapmışlar? Nerelere kadar gelmişler hayatta? Çünkü ben 24 yaşındayım, benim yaptığım işin yüzde onunu yapmışlarsa... Öyle baksınlar yani erkeklere evliliğe hazır mı derken.

Esra Erol: Burada Uğur Bey son noktayı koyacak. Yaş değil, karakter ve kendini yetiştirmeyle alakalı herhalde.

Psikolog Uğur Dalan: Mutlaka kişinin yaşadıklarıyla alakalı. Kişi ne kadar geniş yaşamışsa, bununla birlikte kendi ailesinde aile yapısını ne kadar doğru algılamışsa, evliliğe ve aile kurmaya o kadar hazırdır. Ama eve çok bağlı değil, aileye çok bağlı değil, daha çok arkadaşlara, dışarıya bağlı bir kişi, yirmi yaşında da olsa, otuz yaşında da olsa sorumluluk almaya hazır değildir. (Esra Erol'da Evlen Benimle / 10. 12. 2012)

Sevgi ve İsmail görüşmesinde, evlilik ve yaş arasında kurulan bağlantının erkeğin ailesini geçindirme yeterliliğine sahip olup olmadığı noktasında düğümlendiği anlaşılmaktadır. Bir başka önemli nokta, Esra Erol'un ve uzman konuşan, ilk evlenme yaşını evlenmek isteyen kişinin yasal yaşıyla değil de aile yapısı ve karakter özellikleriyle ilişkilendirmeleridir ki bu bağlantı erken yaşta yapılan evliliklerin onaylanması anlamına gelmektedir. Öte yandan, Sevgi'nin "erkekler daha geç olgunlaşıyor" saptamasının, erkeklerin genel karakter özellikleriyle ilgili olduğu kadar ev geçindirme yeterlilikleriyle ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Bu ilişki, Özbekistanlı Kamola'nın söylediklerinde daha açık bir şekilde görülmektedir. 21 yaşındaki Kamola, neden 27-36 yaş arasında bir eş aradığını şöyle açıklamaktadır:

Kamola: 27-36 yaş arası. Bu yaş sebebini söyleyeyim. Bu yaşta insan aileye hazır olur. Askerliğini bitirmiş olur. Eğitimli olur. Kendi işinin sahibi olur. Bu yaşta ben insanı hazır görüyorum aile için. (Esra Erol'da Evlen Benimle / 10. 12. 2012)

Kamola, bir erkeğin aile kurmaya hazır olmasını, o erkeğin ailesini geçindirecek bir iş sahibi olması ile ilişkilendirmekte ve bunu sağlayana dek erkeğin aşması gereken basamakları sıralamaktadır. Bu örnekler, erkeğin ilk evlenme yaşının kadından büyük olması gerektiğine inanılması ile toplumsal cinsiyet rollerinin erkeğe yüklediği sorumluluk arasında sıkı bir ilişki olduğunu açıkça göstermektedir.

İzdivaç programlarında, 35 yaşından önce erkek adayların kendilerinden 10 yaş genç bir kadınla evlenmeyi uygun görmedikleri, ancak sonraki yıllarda

on beş-yirmi yaş farkı normal karşıladıkları örneklere sıkça rastlanmaktadır. Örneğin, 34 yaşındaki Cenk, kendisine talip olarak gelen 20 yaşındaki Hazal'ı yaş kriterine uymadığı için reddetmiştir. Buna karşın 58 yaşındaki Hüseyin, “çok güzel” olduğu gerekçesiyle 28 yaşındaki Vahide'ye talip olmakta bir sakınca görmemiştir. Bu görüşme, Hüseyin'in, Vahide'nin iki çocuğunu sorun olarak görmediğini ve ev alacak imkâna sahip olduğunu söylemesi üzerine olumlu geçmiştir.

Uğur Arslan: Kaç yaş var Vahide aranızda?

Vahide: Ben 28 yaşındayım.

Uğur Arslan: Hüseyin abi de 58.

Vahide: Peki benim iki tane çocuğum olduğunu biliyorsunuz, sorun olur mu?

Hüseyin: Niye olsun ki?

Vahide: Eviniz var mı?

Hüseyin: Yok

Uğur Arslan: Ne sordun Vahide anlamadım.

Vahide: Eviniz var mı?

Hüseyin: Hallederiz.

Songül Karlı: Yok da mı hallederiz Hüseyin abi var da mı?

Hüseyin: Ya nakit var biraz, daha da olmadı hallederiz yani, kiraya mı çıkıcaz bu yaştan sonra eşimle yani.

(...)

Uğur Arslan: Kararın hazır mı Vahide? Hüseyin Beyle yaş farkı var tabi.

Songül Karlı: (Gülerek) Üç beş yaş.

Hüseyin: Yaa yapmayın, ağılıcam şimdi. Şu karizmaya bakın, bende öyle bir yaş mı var ya! Yapma Uğur abi ya! 35 diyeceksin bana 35!

Uğur Arslan: 35 mi? Yaş farkı mı? (Su Gibi / 17. 12. 2012)

Bu görüşmede dikkat çeken nokta Hüseyin'in gençlik sevdasıdır. Burada erkek için önemli olan, aslında kim olduğu pek de önemli olmayan genç bir kadınla evlenme arzusudur. Oysa orta yaşın üzerindeki erkeklerin hayallerini süsleyen bu tip evliliklerde, yaş farkından doğan biyolojik, fiziksel ve düşünsel farklılıklar nedeniyle ne dış görünüş ne de anlaşma açısından bir uyum yakalamak olanaklıdır. Erkeklerin genç bir kadınla evlenme sevdası, cinsel performanslarının “eskisi” gibi olduğunu kanıtlama çabası olarak değerlendirilebilir. Firestone, erkeklerin cinsellik odaklı düşündüğünü ve erkek için önemli olan şeyin kendi kafasında yarattığı düşlere uyan herhangi bir kadınla evlenebilmek olduğunu söyler. Kadın, erkeğin düş imgesine en yakın düşen kadın olduğu için seçilir (Firestone, 1993: 152).

İzdivaç programlarında, genç kadınların da kendilerinden onlarca yaş büyük bir erkeğe talip oldukları görülmektedir. Fakat erkeklerin kendilerinden onlarca yaş küçük eş seçme nedeniyle kadınların kendilerinden onlarca yaş büyük eş seçme nedenleri arasında ortak nokta bulmak olanaksızdır. Erkeklerin genç kadınlarla evlenmek istemeleri cinsellik odaklı iken, kadınların yaşlı bir erkekle evlenmek istemelerinin temelinde genellikle “baba gibi” bir erkeğe ‘güvence’ olarak ihtiyaç duymaları yatmaktadır. Nitekim babasız büyüyen ya da toplum içinde kendini korunmasız hisseden kadınların kendilerinden oldukça büyük erkeklere talip oldukları görülmektedir. Kadınların yaşça büyük erkeklerle evlenmek istemelerinin arkasında yatan başka bir neden ise, yaşlı erkeğin genç karısına duyacağı ilginin ve sevginin kaybolmayacağı düşüncesidir. Daha önce hiç evlenmediği halde kendisinden 30 yaş büyük bir erkekle evlenebileceğini söyleyen Emine’nin söyleminde de babadan beklenen ama karşılanmayan güven duygusunun eksikliği dikkati çekmektedir.

Emine: Adana’dan katılıyorum. 26 yaşındayım hiç evlenmedim. Programınızı uzun süredir seyrediyorum. Çok güvenilir ve doğru dürüst bulduğum için katılmak istedim. Şu anda çocuk bakımı işinde çalışıyorum. Daha önce İngilizce ve Almanca dersleri de verdim çocuklara. Annem babam ayrı, ben yalnız yaşıyorum. Beş yıldır aynı evde oturuyorum. Benim yaş kriterim 26-55 yaş arası. Çünkü neden, olgun insanlar bana daha mantıklı, daha cazip geliyor. Yaşlılarla pek anlaşamıyorum. Benim annem babam ayrı, ben ayrılmak istemiyorum. Yani evimin kadını çocuklarımmın annesi olmak istiyorum. Bu yüzden de eşim benden büyük olsun, anne baba ayrı olduğu için aile ortamını tam yaşayamadım. (Su Gibi / 24. 12. 2012)

Aylık Gelir, Evlilik ve Aşk Arasındaki İlişki

İzdivaç programlarında evlenmek isteyen bir erkeğe öncelikle ne iş yaptığı sorulmaktadır. Aylık geliri olan, meslek sahibi olan, sigortalı bir işte çalışan ya da emekli olan erkek evlenmek için gerekli olan ilk şartı yerine getirmiş, izdivaç programlarında evlilik adayı olmaya ya da adaylara talip olmaya hak kazanmış demektir. “Ne işle meşgulsünüz?” *Su Gibi*’nin sunucularından Uğur Arslan’ın erkek adaylara sorduğu ilk soru olmaktadır.

Uğur Arslan: Evet Lale’nin talibi var. Samet Bey’i davet ediyoruz.

Uğur Arslan: Buyurun Samet Bey. Hoş geldin Samet ne işle meşgulsün?

Samet: Düğün salonu işletiyorum Bolu’da.

Uğur Arslan: (Tekrar ediyor) Bolu’da düğün salonu işletiyorsun. Aile yeri mi babayla mı beraber?

Samet: Babam vefat etti.

Uğur Arslan: Baban vefat etti, sen şimdi işin başındasın, salonu işletiyorsun.

Samet Lale'ye talip. Buyurun. (Su Gibi / 03. 12. 2012)

Uğur Arslan ve Songül Karlı, ilk kez programa katılan bir adaya veya talibe, işi, maddi durumu ve ev sahibi olup olmadığıyla ilgili konularda ayrıntılı sorular sormaktadırlar. Haftanın beş günü yayınlanan izdivaç programlarında defalarca tekrarlanan bu diyaloglar ev geçindirmeye yetecek bir gelire ve barınacak bir eve sahip olmanın önemini vurgulamaktadır.

Uğur Arslan: İşin gücün iyi mi?

Ali: Allah'a şükür kimseye muhtaç olmuyoruz

Uğur Arslan: Ev bark?

Ali: Ev kira ama ticaret yapıyoruz.

Songül Karlı: Ev alabilecek gücün var mı?

Ali: Var ama ticaret yapıyoruz.

Songül Karlı: Ama ticaret batabilir. Kafasını sokacak bir evi olacak insanın.

Ama ticaret de devam edecek. (Su Gibi / 10. 12. 2012)

Barınma, insanın temel ihtiyaçlarından biridir. Türkiye toplumunda barınma ihtiyacının ancak ev sahibi olduğunda güvenli bir şekilde karşılandığı düşünülmektedir. Türkiye'de yaşayan ve ev sahibi olmayan insanların büyük çoğunluğunun tek ideali "başını sokacak bir eve" sahip olmaktır. Bu görüşme örneğinde Songül Karlı, kültürün kendi üyelerine dayattığı bu ideali dile getirmiş, ev sahibi olmanın önemini vurgulamıştır.

İzdivaç programlarına katılan kadınların eş adaylarında aradıkları ilk şart sabit bir gelir sahibi olmalarıdır. Sabit gelir, evin temel ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli olan ilk şeydir. Ayrıca, eğitilmiş kadın adayların, kendilerine denk ya da kendilerinden üstün vasıflara sahip eş adayları beledikleri görülmektedir. Bu beklentinin amacı, kendi imkânlarından veya baba evindeki imkânlarından daha iyi maddi imkânlarla sahip bir eş seçerek geçim sıkıntısı sorunundan kurtulmak istemeleridir. İkinci veya üçüncü kez evlenmek isteyen, hatta emekli aylığı alan kadınların da aynı beklentide oldukları görülmektedir.

Dar gelirliler için ailenin temel ihtiyaçlarının karşılanması olarak düşünülen "geçim derdi" hayat standardı ortalamasının üzerinde olan insanlar tarafından farklı değerlendirilmektedir. Örneğin, 47 yaşında olan ve 47-55 yaş arası bir erkekle üçüncü evliliğini yapmak istediğini söyleyen,

Fenerbahçe’de annesiyle birlikte yaşayan Hülya, giyim kuşam, güzellik ve gezi harcamalarını da geçinmenin kapsamına dâhil etmektedir. Farklı sınıftan kadınların geçim derdini algılayışları arasındaki bu fark, Hülya ile Şahin’in görüşmesi sırasında net bir şekilde açığa çıkmaktadır.

Hülya: Evlendikten sonra yine anneniz ve kız kardeşiniz yanınızda mı olacak?

Şahin: İsterseniz öyle olur. Yoksa ayrı ev tutabilirim yani.

Hülya: Tutabilirim derken kira mı yoksa ayriyeten eviniz mi var?

Şahin: Kira tutacağım.

Hülya: Peki emeklisiniz, başka yan geliriniz var mı?

Şahin: Var. Ablamın 3,5 milyar geliri var. Annemin var 5 milyar.

Hülya: Annenizi, kardeşinizi sormuyorum beyefendi. Onlar bizi ilgilendiren konu değil. Anneniz ablanız... Ayda üç buçuk da olur ayda on milyar geliri de olur. Yani bu bizi ilgilendiren konu değil. Biz evlendiğimiz zaman ikimiz ne yapabiliriz?

Şahin: Ben 1 milyar alıyorum onu söylüyorum yani.

Hülya: O kadar yani, başka bir geliriniz yok.

Hülya: Ben 47-55 yaş arası emekli bir beyle evlenmek istiyorum dedim ama kriterlerimi tam dinlememişsiniz. Emekli olup evde oturan bir bey kesinlikle istemiyorum. Çalışan bir bey istiyorum. Emekli olabilir ama mesleği olabilir, kendi işi olabilir. Kesinlikle ve kesinlikle çalışan bir bey istiyorum.

(Hülya, loca arkadaşı İhsan’dan yorum istedi)

İhsan: Bir milyar maaş alıyorum dedi ama bir milyar diye bir şey yok artık. 1000 lira maaş var. Ben o kadar da almıyorum gerçi. Beraberce aç kalırsınız gibi geliyor bana.

Esra Erol: İşte ben bu sohbeti sevmiyorum biliyorsunuz değil mi?

İhsan: Hayatın gerçekleri var.

Hülya: Maddi sohbeti ben de sevmiyorum ama şu an ben emekli bir insanım, annemin desteğiyle ben hosteslik yaptığım dönemlerdeki hayatımı idame ettirebiliyorum. Ben evlendiğim zaman tabii ki annemin desteği otomatikman kesilecek. O yüzden kriterlerimde ben öncelikle subay dedim, olmazsa pilot dedim, olmazsa maddi durumu çok iyi olacak dedim. Yani benim şu an yaşamış olduğum hayat standardının ben mümkün değil altına düşmemem. Ben iki evlilik yaptım. Ben sırf evlenmiş olmak için evlenmiyorum artık. Yani şu an ben çok güzel bir hayat yaşıyorum. Niye bunun altına düşeyim evlenip de?

Esra Erol: Çok haklısın ama bunun bir de uygun bir dili var.

Hülya: Ha tabii ki ben hiç bir zaman maddiyattan bahsetmedim dikkat eder-seniz. Evi olsun, yata olsun, katı olsun demedim kesinlikle.

(Esra Erol’da Evlen Benimle / 10. 12. 2012)

Hülya ve Şahin görüşmesi, farklı sınıftan insanların geçim sorununu algılayışlarındaki farklılığa ilave olarak, kadınların evliliği sınıf atlama ba-

samağı olarak gördüklerini de açığa çıkartmıştır. Kamunun önemli alanları olan üretim, istihdam, servet, mülkiyet ve siyaset denetiminin erkeklerin elinde olduğunu söyleyen feminist yazarlar, bütün bu alanlar içinde kadınların tüketici-yararlanıcı olarak bir anlamda perde arkasına itildiğini ve kadınların kamusal konumlarının kocaları üzerinden tanımlandığını vurgulamaktadır. Nitekim Hülya da evlendiği zaman ana-baba evinde yaşadığı hayat standardının altına düşmek istemediğini kesin bir dille ifade etmektedir. Hülya, maddi yaşam standardını ön plana çıkararak konuşması nedeniyle locadaki adaylardan biri olan Abdülhamit tarafından maddiyata değer veren bir kadın olarak görülmüş ve eleştirilmiştir.

Abdülhamit: Esra Hanım, insan severse mutlu olur. Parayı düşünerek severse mutlu olamaz. Sonuç olarak birini gördüğünüzde parası var seveyim bunu diye düşünürseniz zaten öyle bir evlilik olmaz ki hesaplar üzerine kurulan. Hülya: Valla Hamit Bey 20 yaşında değilim. Ben 19- 20 yaşında yaptım o evlilikleri. Şimdi 47 yaşındayım.

Abdülhamit: Fark etmiyor. Ama o zaman mutlu olamayacaksınız ki...

Hülya: O zaman gelmesin talip. Çok acil evlenmeye ihtiyacım yok. Ben babamın evini arayacaksam niye evleniyorum?

Abdülhamit: Ama o zaman evlendiğiniz kişiye de kötülük yapacaksınız.

Hülya: Valla kusura bakmayın benim kriterlerime karışamazsınız. Çünkü ben sizin kriterlerinize hiç karışmıyorum. Ben hiçbir zaman arabası olsun, şusu olsun busu olsun demedim ama bir milyar maaş benim bir ay geçinmem için yeterli bir para değil. (Esra Erol'da Evlen Benimle / 10. 12. 2012)

Kadınların ekonomik bakımdan erkeğe bağımlı olmaları, erkeklerin yarattığı ekonominin sırtından geçinen, bu ekonomiye çok az katkıda bulunan asalak bir sınıf olarak algılanmasına neden olmaktadır. Firestone'a göre kadınlar asalak bir sınıf ise erkek ya da erkek kültürü de asalaktır. Çünkü hiçbir karşılık ödemedi kadınların duygusal gücünü sömürmektedir. Erkekler, sevgiyi kültürel bir sorun olarak ciddiye almadıkları halde sevgisiz de edemezler (Firestone, 1993: 138). Firestone'un bu saptaması Abdülhamit'in "insan severse mutlu olur, parayı düşünerek severse mutlu olamaz, o zaman evlendiğiniz kişiye de kötülük yapacaksınız" vurgusunda açığa çıkmaktadır. Abdülhamit'e göre kadın sadece maddi çıkarı için bir erkekle evlendiğinde, onu sevmediği için kötülük yapmış olacaktır.

Firestone'a göre sevginin karmaşık, yozlaşmış ya da tıkanmış olması, kadın ve erkek arasındaki eşit olmayan güç dağılımından doğmaktadır. Sevginin yıkıcı etkileri yalnızca eşitsizlik ortamında ortaya çıkmaktadır

(Firestone, 1993: 140). Evlilik kurumunda kadının ekonomik bakımdan erkeğe bağımlı olması, kadının toplumsal statüsünün babasının veya kocasının sınıfsal konumuna göre belirlenmesi, aslında çok yalın bir duygu olan sevgiyi karmaşık bir hale getirmektedir.

Günümüzde aşk evliliğinin yalın sevgiye, mantık evliliğinin karmaşık sevgiye denk düştüğü söylenebilir. Yalnızca duygusal tatmine öncelik verilerek yapılan evlilikler, genellikle yoğun duyguların yaşandığı gençlik yıllarında, karmaşık güç ilişkileri içeren evlilikler ise genellikle ileri yaşlarda yapılmaktadır. Maddi yaşam standardının altına düşmek istemediğini söylediği için eleştirilen Hülya'nın "19-20 yaşında yaptım ben o evlilikleri şimdi 47 yaşındayım" şeklindeki açıklaması, Firestone'un yalın sevgi ve karmaşık sevgi tanımlamalarını örneklendirmiş olmaktadır.

Kadının, evlenmeden önce babasına bağlı oluşu dolayısıyla benimsediği hayat şartlarına uygun yaşam standardı arayışı, Esra Erol ve uzman olarak programa katılan Psikolog Uğur Dalan tarafından haklı bir arayış olarak görülmüş ve Hülya'ya talip olarak gelen Şahin, Hülya'nın da isteğiyle paravan açılmadan stüdyodan uğurlanmıştır.

Esra Erol: Geçim standardı kişilerin önemli.

Psikolog Uğur Dalan: Kesinlikle önemli. Burada şey diyor Hülya hanım. Ben 19-20 yaşında değilim diyor. Evet sadece duygularla olmaz, sadece mantıkla da olmaz. Mantığı ve duyguları beraber, yani bir insan sadece zengin diye daha fazla geliri var diye evlenmeyecek tabii ki... Belirli standartlarda yaşamış, bunu çok fazla değiştirmek istemiyor, doğal olarak. Bunu söylemek de aslında kötü bir şey değil.

Hülya: Evet bunu korumak istiyorum. Ben şu an yaşadığım hayatın evlendikten sonra da bir basamak üstüne çıkmak istiyorum. (Esra Erol'da Evlen Benimle / 10. 12. 2012)

İzdivaç programlarında kadın adayların yüksek hayat standardı arayışı yani evlilikle ekonomik refah arasında kurdukları ilişki, onların izleyiciler ve stüdyodaki erkek adaylar tarafından maddiyatçı ve fırsatçı bir insan olarak nitelendirilmesine neden olurken, kadınların bu arayışları Esra Erol ve konuk uzman tarafından haklı görülmüştür.

İzdivaç programlarında, ilk görüşte aşkı ya da sınıf atlama şansını yakalamak isteyen kadınların yanı sıra evleneceği kadını ekonomik değere dönüştürmek isteyen erkeklere de rastlanmaktadır. Şenay'a talip olarak gelen Bilgehan'ın görünürde eşitlikçi bir söylemle Şenay'ı çalışmaya yönlendirmek

istememesi ilginç bir örnektir. Şenay'ın "erkek kadınına bakmalı" düşüncesi bile Bilgehan'ın Şenay'a uygun iş bulma hayallerini kesintiye uğratmamıştır.

Bilgehan: Siz çalışmayı düşünüyor musunuz?

Şenay: Erkek kadınına bakmalı.

Bilgehan: Bakmalı ama iki kişi çalıştığı zaman daha güzel olur yani.

Şenay: Belli olmaz yani belki çalışırım.

Bilgehan: Benim aynı şirkete koyma ihtimalim var sizi.

Şenay: Ne üzerine çalışıyorsunuz?

Bilgehan: Gıda sektörü, beyaz et.

Şenay: Ben yapamam öyle işler de...

Bilgehan: Tekstil de var koyabileceğim.

Şenay: Farklı işlerde çalıştım ben.

Bilgehan: Hangi işlerde çalıştınız?

Şenay: Danışmanlık, sekreterlik falan.

Bilgehan: Bulunur yani. Bolu da artık büyüyor, iş bulunur yani.

(Su Gibi / 07. 12. 2012)

Şenay ve Bilgehan arasındaki diyalog, Şenay'ın geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini benimsediğini göstermektedir. Bilgehan'ın, nasılsa kadının kazancı üzerinde hak sahibi olacağına inandığı için onu çalışmaya yönlendirdiği düşünülebilir. Şenay ise "erkek kadınına bakmalı" diyerek klasik ataerkil pazarlığı sürdürmeyi kendi çıkarına uygun görmüştür. Şenay'ın klasik ataerkil değerleri savunmaya devam etmesi, Kandiyoti tarafından pasif direniş olarak adlandırılmaktadır. Türkiye'de yaşayan kadınların büyük çoğunluğunun farkında olmadan sürdürdüğü bu pasif direniş ataerkil değerlerin güç kaybını yavaşlatmaktadır.

Görünmeyen Emek Ev-işi

Ev kadını, çalışmayan kadın olarak tanımlanır. Ancak ev kadınının yaptığı iş, çocuk bakımını da kapsayan, toplumsal bakımdan gerekli üretimin önemli bir bölümünü oluşturur. Ev-işinin ekonomik hesaplar kapsamına alınmaması ve kadınlar tarafından yapılması gerçeği, erkeklerin kadınlar üzerindeki ekonomik üstünlüğünün ve kültürel egemenliğinin ayrılmaz parçasıdır. Erkek egemenliği toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden kendini meşrulaştırarak, kadına ve erkeğe biçilen görevlerin "tanrı vergisi" olarak görülmesine neden olmuştur. İzdivaç programlarında, erkeğin evin ekonomik sorumluluğunu üstlenmesi, kadının da bir evi idare etme yeterliliğinde olması gerektiğinin altı çizilmektedir.

İzdivaç programlarında boşandıktan sonra ev işi yapmak zorunda kalan ve bu konuda büyük zorluk çektiğini anlatan erkeklere rastlanmaktadır. Ev-işi yaparken çektiği zorluklar nedeniyle yeniden evlenmeyi düşünen ve Esra Erol'un programına katılan Fahri, İstanbul'da yaşayan, on yıl önce eşinden ayrılan, iki çocuk babası, emekli bir erkektir. Kızını evlendiren ve 26 yaşındaki oğluluyla beraber yaşayan Fahri, yetişkin oğlunun yemek, temizlik gibi hizmetlerini yerine getirirken çok zorluk çektiğini belirtmektedir.

Esra Erol: Öğrendiniz mi ev işlerini? Zor mu? Ben bunu bir erkekten duymayı çok merak ediyorum. Evi çekip çevirmek zor mu?

Fahri: Allah kadınlara sabır versin. Çünkü bütün iş aynı dışardaki erkek gibi çalışarak yapılacak bir şey, yani olması gereken bir şey. Çünkü ben yaşadığım için bunu biliyorum. Mesela akşama kadar bir kadının evde işi bitmez. Bir camı açıyorsun toz oluyor. Üst baş sorunu, ütü sorunu, yemek sorunu, yani yemek sorunu, bilhassa sulu yemekten mahrum kalıyoruz. Kadının eli değmeden bir şey olmuyor

Esra Erol: Bravo (Herkes alkışlıyor)

Esra Erol: Peki kadınlara bunu kim öğretiyor? Demek doğası gereği.

Fahri: Allah onları nasıl yaratmış işte eşli yaratmış. O da, evi çevirsin diye. Çünkü bayansız ev meyvesiz ağaca benziyor. Çocuksuz ev de meyvesiz ağaca benzer hani.

(Esra Erol'da Evlen Benimle / 24. 12. 2012)

Fahri tüm bu işleri dört beş yıldır kendisinin yaptığını ve tüm gününü bu işlere ayırmak zorunda kaldığını söylediğinde, yani kadının görünmeyen emeğinin farkında olduğunu vurguladığında hem Esra Erol hem de izleyiciler tarafından alkışlanmıştır. Fahri'nin "kadının eli değmeden bir şey olmuyor" vurgusunun alkışlanması, kadına ve emeğine değer vermekten çok bu işlerin kadın işi olduğunu pekiştirmekte, ev işinin doğal olarak, tanrı vergisi olarak kadına verildiği onaylanmış olmaktadır. Evlenmek isteyen erkeğin kadından beklentisi ev-işiyle sınırlı kalmamaktadır. Bazen şoförlük ve hastabakıcılık gibi hizmetlerin de kadın tarafından güler yüzlü bir şekilde karşılanması beklenmektedir. 71 yaşındaki Şakir'in eş adaylarında aradığı özellikler, locadaki diğer erkek adaylar tarafından da uygun bulunmuştur.

Şakir: Yalnızlık kötü, çok kötü. Aslında çok yoğunum bahçeler var, ağaçlar var. Ben maneviyata değer veren içime kapanık bir insanım. Ben ilk sizin stardaki programınıza katıldım. Bu sefer kesin kararlıyım. Benim aradığım, maneviyata değer veren kötü alışkanlığı olmayan bir hanımla evleneceğim.

Hacca gittim geldim, hacca gitmek zorlaştı ama götürebilirim yani.
 Esra Erol: Nasıl bir eş aradığını konuşalım mı? Eşinin kaç yaşında olması lazım?
 Şakir: 50-60 olması lazım. Ben hem bayan hem eş hem yardımcı gibi arıyorum. Kimseyi rencide etmeyeyim ama, araba olacak, ehliyeti olacak, kapalı olacak, mütevazı ve güler yüzlü olacak.
 Yıldırım: Şakir beye hak veriyorum 50-60 yaş arasında bir eş aradığı için. Çünkü kendisi 71 yaşında. Yarın öbür gün kendi işini yapamayacak, onun için daha genç bir hanımefendiyle evlenirse, o zaman bakma olanağı olur. 65 70 yaşında biriyle evlenirse, beş sene sonra ona da bakacak bir insan olması gerekiyor yani doktora götürmek, ev işi yapmak için.
 Zuhâl: Şakir bey eşten çok, hayatını idame ettirmek için bir yardımcı arıyor gibi geldi bana.
 Şakir: Yok valla öyle bir şey yok. Bir yemeğimi hazırlasın yeter. Gerçekten ev işi zor. Ben sekiz saat bahçede iki saat evde çalışıyorum daha zor. Ben şimdi üç ay orda üç ay orda, mütevazı bir hayat sürdürmek istiyorum.
 Psikolog Uğur Dalan: Hayat müşterektir. Evlilik müessesesi insanların hayatlarını kolaylaştırmak içindir.
 Yıldırım: 80 yaşında bir bey geldi Almanya'dan, burada evlendi. Kadın daha genç tabii, evlendiler, çok mutlular. Arkadaş araba aldı, kadın arabayı kullanıyor, pazara gidiyor, eşini sağlık ocağına götürüyor getiriyor, çok iyi bakıyor. (Esra Erol'da Evlen Benimle / 24. 12. 2012)

Feminist kuramcılar, kadınların ev içinde harcadıkları görünmeyen emeği görünür kılmaya çalışırken, evin kadınlık deneyimindeki kilit önemini vurgulayarak, ev-işini kadınların toplumsal ve siyasal iktidarın dışında tutulmalarının nedeni olarak görürler. Nitekim Beauvoir'a göre, hayatı sürdürmek için yapılan etkinlikler, bireyselliğin ifadesi olamaz. Hayat zorunluluklarla doludur. Yiyecekler hazırlanmalı, çocukların ve hastaların bakımı yapılmalıdır. Kadınların etkinliği, hayatın sürdürülmesine, erkeklerin ve çocukların toplumsal bireyler haline gelmesine hizmet etmekte ama kadının toplumsal olanın dışında kalmasına neden olmaktadır. Kadınlar ev odaklı yaşadıkları için ikinci cins haline gelmişlerdir (Beauvoir, 1993: 147).

Evlilik Sayısı ve Çocuk Sorunu

İzdivaç programlarında ilk evliliğini yapmak isteyen adaylardan daha yüksek oranda ikinci veya üçüncü evliliğini yapmak isteyen adayların bulunduğu dikkat çekmektedir. Daha önce evlenip boşanan erkek ve kadın adaylar, kendileri gibi evlenip boşanmış eş adaylarıyla evlenmek istediklerini özellikle belirtmektedirler. Ancak erkek adaylar kendilerine talip olan

evlenmemiş kadınları reddetmeden önce onun tüm kriterlerini dikkate alıp değerlendirmekte, kadın adaylar ise daha önce evlenmemiş olan taliplerini öteki kriterlerini önemsemeden geri çevirmektedirler. Kadınların ikinci evliliklerinde, ilk evlilikte yaşanan hayal kırıklıklarından ders alarak gerçeği olduğu gibi kabul etme eğiliminde oldukları görülmektedir.

Gamze: Karar anına geçebiliriz Uğur bey. Benim için olumsuz.

Uğur Arslan: Ne olumsuz?

Gamze: Bekâr olması. Hiç evlenmemiş olması. Benim bir çocuğum var 6 yaşında. En azından evlenmiş boşanmış, yanında bir çocuğu olan ya da olmayan bir beyefendi olursa daha iyi olur.

Songül Karlı: O da problemli oluyor ama herkes aynı şeyi kaldıramıyor.

Uğur Arslan: Önyargılı davranmayın. Belki daha iyi bir adam çıkacak bundan. Belli olmaz ki. Bir de bak, genelde aile sorun çıkarır, niye çocuklu kadını aldın diye. Çocukta ne anne var ne baba var. Üçüncü şahıs problemi de olmayabilir Adnan'da.

Gamze: Daha önce benim başıma geldiği için kusura bakmayın. Özür diliyorum. Ama olumsuz. Kusura bakmayın. Çok özür diliyorum.

(Su Gibi / 03. 12. 2012)

İzdivaç programlarında, evlenmiş boşanmış kadın adayların ve erkek adayların büyük çoğunluğunun kendileri gibi evlenmiş boşanmış eş adayları beklemelerine benzer şekilde, çocuk sahibi olan kadın ve erkek adaylar da kendileri gibi çocuk sahibi olan eş adayları aradıklarını söylemektedirler. Çocuksuz boşanmış kadınlar da çocuksuz erkek adayları tercih ettiklerini söylemektedirler. Kadınların, evlilikte “üvey baba” durumu söz konusu olmadığında, “üvey anne” olmak istemedikleri anlaşılmaktadır. Ancak, Türkiye’de çocuğa verilen değer nedeniyle çiftler genellikle evlenir evlenmez çocuk sahibi oldukları için boşanan kadın ve erkeklerin büyük çoğunluğu çocuktur. Türkiye toplumunda çocuk sahibi olmak, aile olmakla ilişkilendirilmekte ve çocuk, anne baba tarafından gelecek için bir teminat olarak görülmektedir.

Annelik-Babalık

Annelik-babalık kavramlarının kültürel olarak yüceltilmesi, evlenen her çifti bir an önce çocuk sahibi olmaya yönlendirmektedir. Annelik, kadının ev içindeki çalışmasını yoğunlaştırıp kadını toplumsal hayattan daha da soyutlarken, erkeğin evlenerek elde ettiği toplumsal statü baba olmasıyla daha da yükselmektedir. Çekirdek ailenin temel birimi anne-baba-çocuktur.

Ataerkil çekirdek ailede ekmek parasını kazanıp getiren erkek olduğu için ailenin öteki üyeleri babaya bağımlıdır. Erkek, hizmetlerine karşılık olarak karısına bakar. Bu hizmetler, ev işlerinin yapılması, cinsel ilişki ihtiyacının giderilmesi ve çocuk sahibi olmaktır. Kadının ve çocuğun ekonomik yönden babaya bağımlı olması, aynı zamanda onun mülkü sayılması, boşanma durumunda da en çok kadının ve çocukların acı çekmesine neden olmaktadır. İzdivaç programlarında boşanmış kadınların acıklı hikâyelerine sık sık yer verilerek, boşandığında çocuğuna sahip çıkan kadınlar alkışlanmakta, çocuğu babasına bırakan kadınlar ise eleştirilmektedir. Fatma, 18 yaşındayken aynı mahallede oturan eşiyle ailelerinin de rızasıyla evlendiğini, fakat boşanırken çocuğunu babasına bırakmak zorunda kaldığını söylediğinde locadaki adaylar tarafından eleştirilmiştir.

Fatma: (...) Ve ayrıldık. Ayrılırken hem benim ailem hem karşı tarafın ailesi, iki taraf da istemedi çocuğu. Çocuk babada. Şu an yatılı okulda okuyor. Ayrılırken o taraf çocuğu vermek istemedi. Benim ailem de zaten biz de istemiyoruz dediler. Babam da zaten hiç istememişti.

Esra Erol: Neden? Canının canı sonuçta.

Fatma: (Susuyor, ağlamaklı oluyor) Öyle gerekti.

Esra Erol: Peki aynı mahallede mi oturdunuz boşandıktan sonra da?

Fatma: Çok zor dönemler geçirdik. Evimizin karşısında oturuyorlardı aynı mahallede. Sonra evi sattılar, gittiler. Yani onlar satmasa, babam evi satın gitmeyi düşünüyordu uzaklaşmak için. Onlar satınca biz kaldık.

Esra Erol: Peki bir şey merak ediyorum. Belki annen baban, ekonomik sebeplerden dolayı senin evladını istemediler.

Fatma: Ya ekonomik sebepler değil, babam zaten emekli bir insandı. Maaşımız var. Çok zengin bir aile değiliz ama fakir bir aile de değiliz. Evimiz, arabamız...

Esra Erol: Neden istemediler peki çocuğunu, ya da sen niye direnemedin karşılarında?

Fatma: Ailem hep şöyle düşündü. Sana çok acı çektirdiler. Sen bizim evladımızsın, canım ciğerimsin, canımızsın...

Selda: Çok özür dileyerek bir şey söyleyeceğim. Peki sizin doğurduğunuz çocuğunuz sizin evladınız değil miydi? Nasıl vaz geçebildiniz? Ben şu anda duyduklarıma gerçekten inanamıyorum ve böyle anneleri şiddetle kınıyorum. (Esra Erol'da Evlen Benimle / 10. 12. 2012)

Fatma'nın babasının, torununu almak istememesi geleneksel düşünce yapısına göre çocuğun babaya ait olduğunu düşünme eğilimiyle ilişkilendirilebilir. Bu noktada Delaney'in *Tohum ve Toprak* kuramını anmak uygun

görünmektedir. Bu kurama göre erkekler çocuğun özünü taşıyan tohumu verir, kadının bedeni ise tarla gibidir ekini besler ama türünü belirlemez. Bu nedenle çocuk, babanıdır (Delaney, 2001: 52-56). Fatma'nın yaşadığı çaresizlik nedeniyle çocuğunu babasına bırakmış olması locadaki kadın adaylar ve Esra Erol tarafından eleştirilmiş, Fatma çocuğundan ayrılmayı kabullendiği için adeta suçlanmıştır. Çünkü yine geleneksel aile düşüncesinde annenin tüm olumsuzluklara karşın kendini çocuğuna adanması ve çocuğu için her şeyi yapması beklenmektedir.

Anne sevgisi yapısı gereği koşulsuzdur. Anne yeni doğan çocuğu, çocuk özel bir koşulu yerine getirdiği için değil yalnızca kendi yavrusu olduğu için sever. Babaya olan bağlılık ise çok başkadır. Özellikle yaşamın ilk yıllarında babanın çocukla çok az ilişkisi vardır. Anne yuvayı, sıcaklık ve sevgiyi temsil ederken, baba düşüncelerin, yasanın, düzenin, disiplinin ve dış dünyanın temsilcisidir. Baba sevgisi koşula bağlı sevgidir. Bu sevginin ilkesi, umutları gerçekleştirdiğinde, görevini yapması karşılığında çocuğa verilen bir sevgidir (Firestone, 1993: 60). Çocuk da kendisini genellikle babasının bakım masrafları karşılığında ona olan sevgisini göstermekle yükümlü hisseder. Babanın koşullu sevgisi ve çocuğun masraflarını karşılama sorumluluğu devlet eliyle de güvence altına alınmıştır. Erkek eşinden boşandığında çocuğunun bakım masraflarını karşılamak üzere nafaka ödemek zorundadır.

Boşanma durumunda babanın nafaka ödemesi, onun babalık görevini yerine getirdiğini düşündüren bir yanılsama yaratmaktadır. Çünkü mahkeme kararıyla biçilen nafaka genellikle çocuk bakımını karşılamayan düşük miktarlarda olmakta, kadın acımasız hayat şartları içerisinde çocuğuyla savunmasız kalmaktadır. 24 yaşındaki Hatice'nin hikâyesinde de kız çocuklarının eğitimsizliğinin yanı sıra anne babaların cahilliğinin neden olduğu olumsuzluklar gözler önüne serilmekte, kadınların babalarına ve sonra da kocalarına ekonomik bağımlı olmaları yüzünden yaşadıkları zorluklar açıkça görülmektedir. 15 ve 20 yaşları arasında iki kez imam nikâhıyla evlendirilen Hatice, resmi nikâhlı üçüncü eşinden de boşanmış ve çareyi Esra Erol'un programına katılmakta bulmuştur.

Esra Erol: Çocuğun var mı?

Hatice: Var. İlk evliliğimden yok ama ikinci evliliğimden evladım vardı. O evlatlık verildi. Ben vermek istemedim ama eşim kabul etmedi. O gitti, bu evladım yanımda.

Esra Erol: Sen çocuğu dünyaya getiriyorsun, biri senin elinden alıyor. Genç-

liğini alıyor, çocukluğunu alıyor, sonra da senin dünyaya getirdiğin çocuğu hakkı varmış gibi geliyor senden alıyor başka yere veriyor.

Hatice: Hiç emzirmedim bile yani. Ben vermek istemedim ama...

Esra Erol: Paralamadın mı kendini? Kıyameti kopartmadın mı? Akli selim bir adam yok muydu? Bir polis yok muydu? Bunu sana merakımdan soruyorum. Yani ilk evladını doğar doğmaz senin elinden aldılar yuvaya mı verdiler?

Hatice: Evet, ben yuvada gördüm. Altı- yedi ay yuvada gördüm daha sonrasında evlatlık verildi. Ben almak istedim alamadım. Durumum zaten belliydi.

Esra Erol: İkinci beraberliğin kimdir, kim tanıştırdı seni?

Hatice: Görücü usulü oldu Esra Hanım hiç severek kaçarak bir evliliğim olmadı.

(Esra Erol'da Evlen Benimle / 24. 12. 2012)

Hatice'nin yaşadıkları eğitimi ve ekonomik özgürlüğü olmayan kadının babaya ve kocaya bağımlılığının olumsuz sonuçlarını açıkça göstermektedir. Ataerkil sistemde kadın, koca ve baba olan erkek tarafından istenmediğinde, deyim yerindeyse sokağa atılmaktadır. Daha da vahim olan durum, tüm bu olumsuzlukların sorumlusu kadınmışçasına eleştirilen ve suçlanan kişinin kadın olmasıdır. Kadının içinde bulunduğu şartlar yüzünden çocuğundan ayrılmaya sessiz kalması, Esra Erol da dâhil olmak üzere locadaki tüm adaylar tarafından Hatice'nin anneliğın gereklerini yerine getirememiş bir kadın olarak nitelendirilmesine neden olmuştur. Kadının düştüğü durum, yine kadın üzerinden değerlendirilmekte, kadının hayatındaki erkekler yaşanan olumsuzluklarda pay sahibi değilmiş gibi hiç anılmamaktadır.

İzdivaç programlarında, anneliğın kadının toplumsal statüsü açısından önemli olduğu ve annelik rolünün tüm kadınlar tarafından benimsendiği görülmektedir. Ancak daha önce çocuk sahibi olmayan kadınlar, üvey anne olmak yerine kendi çocuklarının annesi olmak istediklerini söylemektedirler. Kadınların bu istekleri locadaki erkek ve kadın adaylar tarafından da olumlu karşılanmaktadır. Bu programlarda biyolojik annelik yani doğurganlık kut-sanmakta, kadının kendi çocuğuna hissettiği sevginin ve annelik duygusunun "tanrı vergisi" olarak algılandığı görülmektedir. Anneliğın (babalığın) toplumsal/kültürel bir inşaa olabileceği düşüncesi asla düşünülmemektedir.

Zuhal: Ben şöyle düşünüyorum. Her kadın Allah tarafından annelik içgüdüleriyle dünyaya gelir diye düşünüyorum. Ama gerçek anlamda da hakikaten dünyaya getirip de kucağıma aldığı zaman ya da karnında hissettiğin zaman çok daha başka bir duygu. Çocuğu olup da çocuk yetiştirmeyen o hisleri tadamıyor diye düşünüyorum ben. (Esra Erol'da Evlen Benimle / 17. 12. 2012)

Eş Adaylarında Olması İstenen Nitelikler

İzdivaç programlarına katılan kadınların ve erkeklerin, eş adaylarında kültürel olarak onaylanmış belirli özellikler aradıkları ve bu özelliklerin kadına ve erkeğe özgü toplumsal cinsiyet rolleriyle örtüştüğü görülmüştür. Kadınların eş adaylarında aradıkları ilk özellik “koca” adayının “iyi bir iş” sahibi olmasıdır. Kadınlar eş adaylarının “sigortalı bir işi” ya da “emekli” olmasını hatta emekli olsa bile çalışmasını istemektedirler.

Kadın adayların büyük çoğunluğunun ilk görüşte aşk beklentisi içinde olduğu görülmektedir. Belki de bu beklentilerin bir an önce gerçekleşmesi amacıyla kendi düşlerinde yarattıkları hayali eşin fiziksel özelliklerini ayrıntılı bir şekilde sıralamaktadırlar. Kadınlar arasında eş adayının boyu, saç, göz ve ten rengiyle ilgili özel isteklerini ayrıntılı olarak belirtenlere sıklıkla rastlanmaktadır. Buna karşın erkek adayların eş adayıyla ilgili tanımlamalarında dış görünüşle ilgili hiçbir ayrıntı bulunmamaktadır. Nadiren, uzun boylu olan ve kilo sorunu olmayan eş adayları beklediğini söyleyen erkeklere rastlanmaktadır. İzdivaç programlarına katılan erkek adaylar, geleneklerine bağlı, saygıya ve sevgiye önem veren eş adayları aradıklarını söylemektedirler.

İzdivaç programlarına katılan kadın ve erkek adayların büyük çoğunluğu eş adaylarının kuvvetli aile bağlarına sahip olması gerektiğini özellikle belirtmektedirler. Eş adayının aile bağlarının kuvvetli olması, evleneceği kişinin ailesine de saygı göstermesinin garantisi olarak algılanmaktadır. Muhafazakâr kesime mensup oldukları anlaşılan kadın ve erkek adayların kendileri gibi muhafazakâr ve dini değerlere önem veren eş adaylarına çağrıda buldukları görülmektedir. Muhafazakâr kadınlar ve erkekler “Allah korkusu olan” “inançlı” eş adayları beklediklerini söylemektedirler. Muhafazakâr değerler sadece ileri yaşlardaki adaylar tarafından değil genç yaşta adaylar tarafından da önemli bulunmaktadır.

İzdivaç programlarına katılan erkeklerin eş adaylarında aradıkları nitelikler şöyle sıralanabilir: Saygıya ve sevgiye önem vermek, alçak gönüllü, sessiz ve sakin olmak, Allah korkusu olan ve maneviyata önem veren muhafazakâr bir yapıda olmak, maddiyata önem vermemek. Kadınların eş adaylarında aradıkları nitelikler ise, düzenli bir geliri olmak, olgun olmak, aile bağlarına önem vermek, kadını sahiplenmek, saygılı olmak, dürüst olmak, inanca önem vermek, maneviyatı yüksek olmak şeklinde özetlenebilir. Araştırma, kadınların ve erkeklerin eş adaylarında aradıkları nitelikler arasında ortak beklentiler

olduğunu da göstermiştir. Bunlar aile bağları kuvvetli olmak, saygılı olmak, maneviyata önem vermek ve Allah'tan korkmaktır.

Bu beklentilerin ataerkil pazarlıkları destekleyen ve sürdüren nitelikte olduğunu söylemek yanlış olmaz. Kadından beklenen, evin geçimini sağlaması karşılığında kocasına sevgi ve saygı göstermesi, alçak gönüllü, sessiz, sakin ve güler yüzlü olmasıdır. Kadının geleneksel değerlere önem vermesi ve Allah'tan korkması, erkeğe itaatinin ve sadakatının garantisi olarak algılanmaktadır. Erkeğin de aynı değerlere sahip olması, karısına ve çocuklarına ömür boyu sahip çıkması anlamına gelmektedir. İzdivaç programlarında kadınların ve erkeklerin büyük çoğunluğunun geleneksel ve dini değerlere bağlı eş adayları aramaları, bu programların toplumun muhafazakâr ve geleneksel yapısını koruyup güçlendirdiğini, buna paralel olarak da toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirdiğini göstermektedir.

Sonuç

Modern bir iletişim ortamı olan televizyonun geleneksel olanı yeniden nasıl ürettiğini göstermesi açısından izdivaç programları önemli bir örnek oluşturmaktadır. Evlilik kurumunun toplumsal, kültürel ve bireysel öneminden beslenen izdivaç programlarının, evlilikteki iş bölümüne atıfta bulunması kaçınılmazdır. Türkiye'de kadınların ve erkeklerin toplumsal cinsiyet rollerinin birbirini tamamlayıcı bir şekilde tanımlanması, evlilik ilişkisinin de görev ve sorumluluklara dayanan, kültürel değerlerle pekiştirilen bir işbölümü görünümünde olmasına neden olmaktadır. Doğal olduğu kabul edilen bu işbölümünün ve ataerkil sistemin temelinde yatan gerçek, erkeklerin kadınlar üzerindeki ekonomik ve cinsel kontrolleridir.

Bu çalışmada incelenen izdivaç programlarında öne çıkan toplumsal cinsiyet söylemleri şöyle sıralanabilir: “Erkek geç olgunlaşır”, “başını sokacak bir eve sahip olmak”, “erkek kadınına bakmalı”, “kadının yeri evidir”, “kadın eli değmeden bir şey olmuyor”, “her kadın yemek pişirmeyi bilir”, “çocuksuz ev, meyvesiz ağaca benzer”, “her kadın annelik içgüdüleriyle dünyaya gelir” vb. Toplumsal cinsiyet rollerine atıfta bulunan bu söylemlerle, kadınlar ve erkekler bu rolleri gerektiği gibi yerine getirmeye yönlendirilmektedir. Böylece erkeklerin eşlerine ve çocuklarına bakma zorunluluklarının yanı sıra kadınların da bedensel ve ruhsal olarak kendilerini kocalarına adanmaları ve ömür boyu evlilik kurumuna hizmet etmeleri gerektiği görüşü yinelenmektedir.

Evlilikte erkeğin kadından yaşça büyük olması gerektiğine inanılması, “erkek geç olgunlaşır” söylemiyle pekiştirilmektedir. Bu söylem aynı zamanda kadın ve erkek arasındaki cinsiyet ve yaş hiyerarşisinin erkek lehine sürmesini sağlamaktadır. İzdivaç programlarında geçen ve araştırma kapsamında incelenen diyaloglar, erkek geç olgunlaşır söyleminin erkeğin karakter özellikleriyle ilişkili olduğu kadar onun ev geçindirme sorumluluğuyla ilgili olduğunu göstermiştir. Erkeğin, evin geçimini sağlayacak duruma gelmesi, eğitimini ve zorunlu askerlik süresini bitirmiş ve mesleki tecrübe kazanmış olmasını gerektirmekte, en az üç-dört yıl alan bu süreç, “erkek geç olgunlaşır” söylemiyle ifade edilmektedir.

“Erkek geç olgunlaşır” söylemi, toplumda “olgun erkek değerlidir” algısının yerleşmesine de katkı sağlamaktadır. Erkeğin olgun olması ilk planda olgunluk ile evliliğin sürmesi arasındaki olumlu ilişkiyi akla getirirse de, kadınlar erkeğin olgunluğu ile maddi imkânlarının tatminkâr olması arasında da ilişki kurmaktadırlar. Genellikle “karizmatik” olarak ifade edilen, olgun erkekle evlenmek, kadın açısından belirli bir hayat standardını garanti altına almak ve sürdürmek anlamına gelmektedir. Kadınların genellikle ilk evliliklerinden sonra tercih ettikleri ve aradaki yaş farkının yüksek olduğu bu tip evlilikler ile kadınların ekonomik bakımdan kendilerine yeterli olamamaları arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır.

“Başını sokacak bir ev sahibi olmak” söylemi, evlenmek isteyen bir erkeğin ev sahibi olması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Yalnızca evlenmek isteyen kadınların değil program sunucularının da erkeğin ev sahibi olup olmamasıyla yakından ilgilenmesi, ev sahibi olmanın, evi geçindirme sorumluluğu yüklenen erkeğin karşılaması gereken önemli bir ihtiyaç olarak görüldüğünü göstermektedir. İzdivaç programlarında her adaya sorulan “Evin var mı?” sorusu, ev sahibi olmayı, insanların hayatının amacı haline getirmektedir. Bu açıdan, izdivaç programlarının insanları mesleki yaşamlarında ya da başka alanlarda başarılı olma hayali kurmaktan uzaklaştırarak ev sahibi olmaya ve evlenmeye koşullandırdığı söylenebilir.

“Erkek kadınına bakmalı” söylemi klasik ataerkil pazarlık koşullarından biri olarak erkeklere eşlerine bakma zorunluluğunu hatırlatırken, kadınların erkeğe ekonomik yönden bağımlı olmayı kabullendiklerini de göstermektedir. Günümüzde kadınların, eğitim ve iş imkânlarının genişlemesine karşın onların hala klasik ataerkil pazarlık koşullarına sarılmaları, Kandıyoti'nin pasif direniş olarak adlandırdığı bir tutumu sürdürdüklerini göstermektedir.

Kadınların pasif direnişi ataerkil sistemin devam etmesindeki kilit noktadır. İzdivaç programlarında her gün tekrarlanan bu söylemler, klasik ataerkil pazarlık koşulları çerçevesinde şekillenmiş olan toplumsal cinsiyet rollerinin sürmesine ve pekişmesine neden olmaktadır.

“Kadının yeri evidir” söylemi, kadınların özel alana ait olduğunu vurgularken, ev içinde yapılması gereken her işin doğal olarak kadının yapması gereken işler olarak algılanmasına neden olmaktadır. İzdivaç programlarında “her kadın yemek pişirmeyi bilir”, “yemeği kadın pişirir” gibi ev içi hizmetlerin kadına ait olduğunu vurgulayan söylemlerin, kadınlar ve erkekler tarafından onaylandığı görülmektedir. Buna bağlı olarak kadınlar, ev işlerini kendi değerlerinin bir ifadesi olarak algılamaktadırlar.

İzdivaç programlarında evlenen çiftleri hemen çocuk sahibi olmaya yönlendiren, kadının doğurganlığını ve anneliğini yücelten söylemler de çok sık kullanılmaktadır. “Çocuksuz ev meyvesiz ağaca benzer”, “her kadın annelik içgüdüleriyle dünyaya gelir” gibi söylemlerle kadınlar ve erkekler çocuk sahibi olmaya özendirilmektedir. Ancak bu programlarda, çocuğa her durumda sahip çıkan kişinin anne olması gerektiği vurgulanmakta, babalık göreviyle ilgili konuşmalar, babanın ev geçindirme ya da boşanma durumunda nafaka ödeme zorunluluğu ile sınırlı kalmaktadır.

İzdivaç programlarının analizi, toplumsal cinsiyet söylemlerinin devlet politikalarıyla desteklendiğini de göstermektedir. Bu programlara pek çok boşanmış genç kadın katılmaktadır. Bu noktada, boşanmış çocuklu kadınların tekrar evlenmek istemeleri ile kapitalist sistemde düşük tutulan kadın ücretleri arasında bağlantı kurulabilir. Vasıfsız işçi statüsündeki kadınlara ödenen ücretler, kadınların kendilerine ve çocuklarına bakabilmeleri için yeterli olmamakta ve onları tekrar evlenmek zorunda bırakmaktadır. Ayrıca, devlet tarafından anlaşmalı evlilikler olarak anılan, çiftler arasındaki yaş farkının çok yüksek olduğu evliliklerin devlet tarafından incelemeye alınmış olması ve kadınların yaşlı erkeklerle evlenme pahasına elde etmeye çalıştıkları maddi güvencenin, yine devlet eliyle önlenmeye çalışılması, devletin, kadının ekonomik bağımsızlık kazanmasını istemediğini göstermektedir. Anlaşmalı evliliklerde kadın, devlet tarafından istismar edilen değil istismar eden, fırsatçı ve maddiyatçı bir cins olarak görülmekte ve hizmetini gördüğü yaşlı koca öldükten sonra kadına bağlanacak olan maaşı önleme çalışmaları yapılmaktadır. Bu tespitler, ataerkil sistemde kadının ekonomik bağımlılığının bir biyo-iktidar mekanizması olarak işlediğini,

böylece kadının, bedeni, yetenekleri ve emeğiyle eril iktidarın denetimi ve hizmeti altında tutulduğunu göstermektedir.

Evlilik sözleşmesiyle erkeğin denetimi ve mülkiyeti altına girecek olan kadın için erkeğin maddi zenginliği ve bu imkânlardan ne ölçüde faydalanacağı hayati bir önem taşımaktadır. İzdivaç programlarının analizi kadınların evliliği sınıf atlama basamağı olarak gördüklerini göstermiştir. Fakat kadınların ataerkil pazarlık çerçevesinde haklı görülmesi gereken maddi güven arayışları, onların erkekler tarafından “maddiyatçı” olarak nitelendirilmelerine neden olmaktadır. Oysa ev işlerini kendi değerlerinin bir ifadesi olarak gören kadınların, evlenecekleri kişinin maddi olanaklarını da kendi değerlerinin bir ifadesi olarak algılamaları “doğal” karşılanmalı, bu durum onları aşığılama nedeni olmamalıdır.

Kitle iletişim araçları arasında en yaygın kullanım alanı olan televizyonun ideoloji aktarma özelliğı, izdivaç programlarıyla daha etkili bir hale gelmektedir. İzdivaç programlarında, romantik karşılaşmalar, şiirler, şarkılar ve danslar eşliğinde mutluluğı yakalayan çiftlerin anons edilerek alkışlanması, mutluluk ve evlilik arasında sıkı bir bağ kurulmasına neden olmaktadır. Bu bağlantıya, kadın ve erkek adaylarda aranan muhafazakâr niteliklerin eklenmesiyle, aile bağlarına ve maneviyata değer vermek ile uzun süreli evlilik arasında da sıkı bir ilişki kurulmaktadır. İzdivaç programlarının erkek egemen ideolojiyi, geleneksel olanı, muhafazakâr tavır ve tüm bunları sürdüreceğ şekilde biçimlenen toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirmesi, toplumdaki kadın-erkek eşitsizliğini görünmez kılmaktadır. Medyanın cinsiyetçi yaklaşımlarını görünür kılmak için medya ve insan ilişkilerini sorgulayan çok daha fazla sayıda çalışma yapılması ve bunların toplumla paylaşılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akca, Emel Baştürk. (2009). “İdeoloji, Dil, Söylem ve Anlam İlişkisi: Medyada Anlamın Toplumsal İnşası”, *Medyada Gerçekliğin İnşası*. Parlak, İsmet. (Ed.). Konya: Çizgi Kitabevi
- Althusser, Louis. (2006). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Arat, Necla. (2010). *Feminizmin ABC'si*. İstanbul: Say Yayınları.
- Beauvoir, Simone de. (1993). *Kadın İkinci Cins*. İstanbul: Payel Yayınları.

- Bhasin, Kamla. (1993). *What is Patriarchy?*. New Delhi: Printed by Raj Press.
- Delaney, Carol. (2001). *Tohum ve Toprak*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dijk, van Teun. (2003). "Söylem ve İdeoloji: Çok Alanlı Bir Yaklaşım" Söylem ve İdeoloji. Çoban, Barış. & Özarslan Zeynep. (Ed.). İstanbul: Su Yayınları
- Firestone, Shulamith. (1993). *Cinselliğin Diyalektiği*. İstanbul: Payel Yayınevi.
- Foucault, Michel. (2003). *Cinselliğin Tarihi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, Michel. (2001). *Hapishanenin Doğuşu*. Ankara: İmge Kitabevi
- Gramsci, Antonio. (2007). *Hapishane Defterleri*. İstanbul: Belge Yayınları.
- Hall, Stuart. (1994). "İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulanın Geri Dönüşü". *Medya İktidar İdeoloji*. Küçük, Mehmet. (Ed.). Ankara: Ark Yayın.
- Kandiyoti, Deniz. (1998). "Gender, Power and Contestation: 'Rethinking bargaining with patriarchy' ", *Feminist Visions of Development: Gender, Analysis and Policy*. Jackson, C. & Pearson, R. (Ed.). Londra: Routledge.
- Kandiyoti, Deniz. (1997). *Cariyeler Bacılar Yurttaşlar*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kandiyoti, Deniz. (1988). "Bargaining With Patriarchy", *Gender and Society, Vol.2, No.3*.
- Kümbetoğlu, Belkıs. (2006). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- MacKinnon, Catharine A. (2003). *Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru*. İstanbul: Metis Yayınları
- Neuman, W. Lawrence. (2012). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. İstanbul: Yayın Odası.
- Parlak, İsmet. (2009). "Önsöz", *Medyada Gerçekliğin İnşası*. Parlak, İsmet. (Ed.). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Sancar, Serpil. (2008). *İdeolojinin Serüveni*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Timisi, Nilüfer. (2003). *Medya ve Deprem*. Ankara: Radyo Televizyon Üst Kurulu Yayını.